

Ірина Володимирівна Музика,
старший науковий співробітник
відділу історико-правових досліджень
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0002-8822-6156

Леся Вікторівна Худояр,
старший науковий співробітник
відділу історико-правових досліджень
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук
ORCID: 0000-0003-2386-1869

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УСРР У 1922–1935 РОКАХ: ФОРМАЛЬНО-ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Контраверсійний характер змістової складової державного суверенітету УСРР і різні, у багатьох випадках взаємовиключні, оцінки правознавців, політологів та істориків реальності державного суверенітету України в період перебування в складі СРСР зумовлюють сьогодні необхідність критичного аналізу та комплексного й поглибленого вивчення проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Осмисленню проблеми легітиматії та реалізації суверенітету УСРР у 1922–1935 роках сприяли праці вітчизняних і зарубіжних науковців різних часів: С. Бобровник, В. Васильєва, П. Гай-Нижника, Я. Дашкевича, М. Дорошка, О. Дудченко, Г. Єфіменка, В. Кавунника, В. Корецького, Ст. Кульчицького, О. Мироненка, А. Руккаса, А. Сіленко, В. Сокирської, В. Чеховича, І. Усенка та ін.

Метою статті є спроба висвітлити на основі аналізу архівних документів і конституційних актів процес легітиматії та конституційні засади суверенітету УСРР у 1922–1935 роках.

Виклад основного матеріалу. Юридичне оформлення суверенітету УСРР як «окремої держави» офіційно уконституйовано III Всеукраїнським з'їздом Рад 6–10 березня 1919 року, який ухвалив першу Конституцію УСРР, остаточно затверджену Всеукраїнським центральним виконавчим комітетом (ВУЦВК) 14 березня 1919 року. Утім, термін «суверенітет» у тексті Конституції не вживається через ідеологічний вплив російського більшовицького керівництва, якому фактично підпорядковувалася КП(б)У, як підрозділ РКП(б). Протягом 1919–1922 років, враховуючи реальне негативне ставлення українського суспільства на фоні «червоного терору» до ідеї «об'єднання» УСРР і РСФРР, більшовицьке керівництво УСРР змінило своє ставлення до злиття «Великоросії з Україною». Тому з початком уконституювання новоствореного Союзу РСР набула вирішального значення проблема конституційного закріплення державного суверенітету УСРР.

У процесі підготовки тексту Конституції Союзу РСР виникла гостра дискусія між генеральним секретарем РКП(б) Й. Сталіним і головою РНК УСРР Х. Раковським, народним комісаром юстиції УСРР М. Срипником та їх прихильниками в компартійному керівництві УСРР стосовно визначення правового статусу незалежних республік УСРР, Білорусії, Азербайджану, Грузії та Вірменії в складі Союзу РСР. Зокрема, Сталін відкинув їхні пропозиції щодо виключення з тексту Конституції терміна – «одна союзна держава», який у формально-юридичному аспекті мав означати федерацію. Натомість українська делегація пропонувала закріпити термін – «союз соціалістичних республік», що фактично означав конфедерацію. Зокрема, Х. Раковський пропонував розділити владу Центрального виконавчого комітету між президіями двох палат – Союзної Ради і Ради На-

ціональностей і виступив проти злиття республіканських і союзних наркоматів іноземних справ і зовнішторгу [1, с. 388].

У серпні 1922 р. Сталін написав проєкт резолюції «Про взаємовідносини РРФСР з незалежними республіками», в якому пропонував: «1. Визнати доцільним формальний вступ незалежних Радянських республік: України, Білорусії, Азербайджану, Грузії та Вірменії до складу РРФСР ... Примітка: Відповідні зміни у конституціях, згаданих у 1-му пункті республік, здійснити по проведенню питання у радянському порядку. 2. Визнати доцільним формальне розповсюдження компетенції ВЦВКа, РНК і Ради праці й оборони (РПО) РРФСР на відповідні центральні радянські установи перелічених у п. 1-му республік. 3. Зовнішні справи (Іноземних справ, Зовнішторг), військові справи, залізничні, фінансові та пошт і телеграфів згаданих у пун. 1-м незалежних республік об'єднати з такими РРФСР 4. Наркомати: продовольства, праці та народного господарства формально підпорядкувати директивам відповідних наркоматів РРФСР. 5. Інші наркомати згаданих у п. 1-му республік якось: юстиції, освіти, внутрішніх справ, землеробства, робітничо-селянської інспекції, народного здоров'я та соціального забезпечення рахувати самостійними. Примітка: Органи боротьби з контрреволюцією у згаданих вище республіках підпорядкувати директивам Державного політичного управління РРФСР. 6. Дане рішення, якщо воно буде схвалено ЦК РКП(б), не публікується, а передається національним ЦВКам, як циркулярна директива для його проведення в радянському порядку через ЦВК або з'їзди Рад згаданих вище республік до скликання Всеросійського З'їзду Рад, на якому декларується воно, як побажання цих республік» [2]. Ці пропозиції отримали назву «план автономізації», який мав на меті створення унітарної держави – під назвою «Російська радянська федеративна соціалістична республіка».

Юридичне оформлення сталінська концепції єдиної Радянської держави – РРФСР мало відбутися шляхом прийняття Конституції, а не укладення Союзного договору між незалежними державами. Натомість значна частина членів ЦК КП(б)У обстоювала ідею створення союзної держави на основі міждержавного договору.

Проєкт резолюції Оргбюро ЦК РКП(б) «Про взаємовідносини РРФСР з незалежними республіками» (не раніше 24 вересня 1922 р.), за підписами Й. Сталіна, Г. Орджонікідзе, О. Мяснікова і В. Молотова, містив положення сталінського проєкту з доповненнями, зумовленими позицією компартійного керівництва УСРР. Зокрема, пропонувалося визнати необхідним укладання договору між Україною, Білорусією, Федерацією Закавказьких Республік та РРФСР про об'єднання їх у «Союз Соціалістичних Радянських Республік» із залишенням за кожною з них права вільного виходу зі складу «Союзу» [2, с. 205–206].

Утім, в п. 1 остаточної редакції «Резолюції про взаємини РРФСР із незалежними республіками», прийнятої комісією Оргбюро ЦК РКП(б) 24 вересня 1922 року, було закріплено лише пропозицію «визнати доцільним укладання договору між радянськими республіками України, Білорусії, Азербайджану, Грузії, Вірменії та РРФСР». У тому ж п. 1 йшлося про «формальний вступ» цих республік «до складу РРФСР». Також відповідно до проєкту Резолюції передбачалося введення представників союзних республік до складу Президії ВЦВК РРФСР, наркоматів іноземних справ, зовнішньої торгівлі, військових справ, залізничного сполучення, фінансів, пошт і телеграфів, а у відповідних наркоматах РРФСР мали бути у республіках свої уповноважені з невеликим апаратом. Уповноважені мали призначатися наркоматами РРФСР за згодою з ЦВК республік. Також вважалася доцільною участь представників заінтересованих республік у відповідних закордонних представництвах Наркомату іноземних справ та Наркомату зовнішньої торгівлі [2, с. 204–205].

У зауваженнях до тексту згаданої резолюції, надісланих Й. Сталіну та до ЦК КП(б)У, Х. Раковський наголошував на невідповідності її положень фактичному стану речей, зокрема, що необ'єднаним залишається лише наркомат іноземних справ, усі інші вже об'єднані. «Можна розуміти це об'єднання, зазначав Раковський, у сенсі скасування комісаріатів та зведення їх до агентств Наркомінодела РРФСР. Замість того, ... щоб виробити дійсну федерацію, яка б забезпечувала для всіх однакові умови революційного будівництва, об'єднувала б робітничий клас всіх національностей Росії на основі рівноправності, даний проєкт проходить повз це завдання. Цей проєкт ігнорує, що Радянська федерація не є однорідною національною державою. Щодо цього проєкт резолюції є поворотним пунктом у всій національній політиці нашої партії. Його проведення, тобто формальне скасування незалежних республік, буде джерелом труднощів за кордоном, і у Федерації. ... Про-

ведення нової політики стане ударом по [планам] госпрозрахункового] відродження республіки. І в даний момент господарська ініціатива незалежних республік надзвичайно звужена. ...За допомогою незалежної Радянської України – Радянська федерація мала можливість здійснювати таке ж революційне проникнення до Галичини, Буковини, Бессарабії. Без жодної серйозної потреби ми самі себе позбавляємо цієї зброї і, навпаки, даємо польській та румунській буржуазії нову зброю для боротьби з нами та посилення своєї національної політики. Стосовно України Польща виступить у ролі захисниці її незалежності, визнаної Ризьким договором. Тим часом немає жодного з труднощів, що виникли із взаємин між радянськими республіками, яких не можна було б усунути відповідною зміною в їхній конституції. ...Найголовніше питання залишається – питання про вироблення суворо централізованої, але федеральної системи управління, в якій правильно були б захищені інтереси республік і останні мали б певну автономію» [2, с. 210–213].

Як зазначає В. Чехович, з точки зору сьогодення ці пропозиції навряд чи могли надійно забезпечити суверенітет республік. Запропонована українською стороною концепція союзного будівництва була «половинчастою», оскільки не виключала тенденції до того ступеня централізації, яка порушувала федеральні принципи. Поряд з тим запропонована модель не вписувалася у федералістичні канони й була новим словом у державно-правовій науці [3, с. 14–15].

Як уявляється, у зауваженнях Х. Раковського йшлося про необхідність збереження державного суверенітету (незалежності) республік та їх міжнародної правосуб'єктності. Утім, зазначалося, що вищі органи державної влади де-факто мали виконувати роль провідників волі комуністичної партії, що обмежувало суверенні права незалежних республік до рівня автономії. Така ж думка міститься й у листі Леніна від 31 грудня 1922 року, в якому зауважувалося, що в керівництві республіками можна цілком обмежитися партійними директивами, зберігаючи їх формальну незалежність. Зокрема, Ленін аргументував: «Одна річ – необхідність згуртування проти імперіалістів Заходу, які захищають капіталістичний світ. Інша річ, коли ми самі потрапляємо, хоча б навіть у дрібницях, в імперіалістські відносини до народів, що пригнічуються, підриваючи цим абсолютно всю свою принципову ширість, весь свій принциповий захист боротьби з імперіалізмом» [4]. Ця ідея повсякчас реалізувалася протягом існування СРСР, в якому де-факто вищим керуючим суб'єктом в ієрархічній структурі влади та розпорядником владних ресурсів і повноважень було партійне керівництво – ЦК РКП(б) – ЦК ВКП(б) – ЦК КПРС та ЦК КП(б)У – ЦК КПУ.

Таке контрверсійне трактування правового статусу незалежних республік спонукало українське керівництво вимагати закріплення в конституції Союзу положень союзного договору, що мали чітко визначати політико-територіальну організацію суверенних республік у складі СРСР. Зокрема, делегації трьох областей – Київської, Донецької та Харківської ще на 3-й сесії ЦВК України 15 жовтня 1922 року виступили із запитом про взаємини радянських республік. У запиті говорилося: «Ми існуємо як незалежна республіка на договірних відносинах з Російською Радянською республікою; однак ці договірні відносини не повністю і не з достатньою ясністю викладено та зафіксовано з усіх питань. По ряду питань ми діємо певною мірою за сформованим звичаєм, а не за твердо встановленими та зафіксованими конституційними нормами. Ось чому, особливо тепер, ми повинні з повною ясністю сказати про наші взаємини» [1, с. 290].

У своєму виступі на VII Всеукраїнському з'їзді Рад 10–14 грудня 1922 року М. Фрунзе наголосив: «Створюючи нові взаємовідносини, маємо виходити з моменту повної рівності всіх республік, які встановлюють нові союзні договори. ... Принципи рівності мають панувати у всій сфері наших державних правових відносин і мають бути покладені в основу майбутнього союзного договору. ... Тому абсолютно невипадковим є вибір нами нової назви для того державного об'єднання, яке ми закладаємо. Ми наше державне об'єднання пропонуємо назвати СРСР. Ми відмовляємося від іншої назви, ми відмовляємось у тому числі і від назви РРФСР, ... ми від усього цього відмовляємося, не пропускаючи з уваги перспектив» [1, с. 292–298].

Отже, йшлося не про об'єднання в єдину союзню державу, а про створення союзу на зразок конфедерації незалежних держав шляхом укладання відповідного договору. Власне прагнення українського компартійного керівництва відповідали певним рисам класичної моделі конфедерації: збереження самостійності суб'єктів конфедерації; наявність власних вищих і місцевих органів влади, управління та правосуддя; обмежена сфера компетенції центральних органів і належність осно-

вних владних повноважень органам влади суб'єктів конфедерації; наявність переважно координаційних, а не субординаційних зв'язків між вищими органами конфедерації та її суб'єктами [5].

У Декларації VII Всеукраїнського з'їзду Рад від 13 грудня 1922 року зазначалося: «VII з'їзд Рад у повній згоді з бажаннями та волею трудящих України звертається до робітників і селян Росії, України, Білорусії, Грузії, Вірменії та Азербайджану з братньою пропозицією негайно приступити до оформлення вже нині фактично існуючого Союзу Радянських Республік... З'їзд твердо впевнений, що такий єдиний Союз Соціалістичних Радянських Республік, що закріплює на принципах взаємної рівності їх тісний економічний і політичний зв'язок і водночас забезпечує самостійність національно-культурного будівництва та необхідні гарантії прояву господарської ініціативи кожного з членів Союзу...» [6, с. 2].

Саме договірний порядок оформлення Союзу РСР був закріплений у рішеннях конференції повноважних делегацій союзних республік 29 грудня 1922 року і I з'їзду Рад Союзу РСР 30 грудня 1922 року, в яких не було жодної згадки про Конституцію СРСР. У червні 1923 року в ході роботи т. зв. розширювальної комісії ЦВК голова Раднаркому України Х. Раковський наполягав, щоб справа завершилася саме Договором, адже ніхто не доручав комісії розробляти Конституцію.

Утім, як свідчать численні архівні документи, Й. Сталін, В. Молотов і В. Ленін розглядали федеративний союз Росії з Україною як ширму, декорацію, за якою ховалась централізована на основі партійної вертикалі система державного управління [7, с. 538]. Тому російське компартійне керівництво було зацікавлене в оформленні статусу СРСР саме за федеративною моделлю шляхом прийняття загальносоюзної конституції, а не підписанням Союзного договору.

У дебатах на IV нараді ЦК РКП(б) з відповідальними працівниками національних республік, зокрема УСРР, 12 червня 1923 року Й. Сталін заявив: «...українці нав'язують нам конфедерацію. Це перше питання. Друге питання про Х. Раковського. Я повторюю, я це вже сказав раз, що в Конституції, прийнятій на I з'їзді Рад СРСР, сказано, що такі республіки «об'єднуються в одну союзну державу», – «Союз Радянських Соціалістичних Республік». Українці надіслали у ЦК свій контр-проект. Там сказано: республіки такі «утворюють союз соціалістичних республік». Викинуто слова «об'єднуються в одну союзну державу». Викинуто тут чотири слова. Чому? Хіба це випадковість? Де тут федерація? Я бачаю зародки конфедералізму у Раковського ще в тому, що він викинув у відомому пункті Конституції, прийнятій I з'їздом, слова про Президію, як «носія верховної влади у проміжках між сесіями», розділивши владу між президією двох палат, тобто звівши союзну владу до фікції. Чому він це зробив? Бо він проти ідеї союзної держави, проти дійсної союзної влади. Це друге. Третє – у проекті українців НКІноземних справ та НКЗовнішторг не зливаються, а з розряду злитих переводять у розряд директивних. Такими є три докази, через які я бачаю в пропозиціях Раковського зародки конфедерації. ... Я бачу, що деякі ТТ. з українців за період від I з'їзду Союзу Республік до XII з'їзду партії та справжньої наради зазнали певної еволюції від конфедералізму до конфедералізму. Ну, а я за федерацію, тобто проти конфедерації, тобто проти пропозицій Раковського та Скрипника» [1, с. 388].

Попри широке поширення міфологеми про створення Союзу РСР 30 грудня 1922 року, союзний договір так і не було введено в дію. Відповідно до рішень ЦК КП(б)У, Президії ЦВК та РНК УСРР усі попередні резолюції і пропозиції української сторони стосовно «проекту міжсоюзного договору» були об'єднані в єдиному документі – проекті Конституції СРСР від 23 травня 1923 року, який містив український проект договору [8]. Як зазначає В. Чехович, в основі проекту лежало уявлення про те, що вільне самообмеження може зробити обсяг суверенних прав республіки рухливою категорією, що необхідно так узгодити суверенітет союзу і суверенітети республік, щоб вони не заперечували і не знищували один одного. Зокрема, М. Скрипник навіть виступав за внутрішню незалежність вільних республік. Гостро критикувалася модель управління Єдиною державою, пропонуванa російським компартійним керівництвом у ході утворення СРСР. Юридична неузгодженість форми і змісту Союзу зрештою призвела через багато років до розвалу СРСР [9, с. 245–246].

Власне такий висновок узгоджується з позицією В. Корецького, який наголошував, що «з утворенням Союзу СРСР здійснення зовнішньої політики було віднесено до його відання. Проте, відповідно до резолюції XII з'їзду РКП(б) з національного питання (п. 96), при цьому забезпечується реальна участь в органах зовнішніх зносин Союзу представництв союзних республік. Таким чи-

ном, УРСР як держава вже не виступала безпосередньо у зовнішніх зносинах. Це не значить, що з утворенням Союзу РСР національна державність і суверенітет Радянської України (як і інших союзних республік) були послаблені чи поглинуті Союзом. Міжнародно-правова суб'єктність України збереглась. Союзом було вручено не суверенітет УРСР, а проведення зовнішньої політики. Союз РСР являє собою форму спільності радянських республік, що забезпечує здійснення ними союзної державної влади (у тому числі і в галузі зовнішньої політики), незалежно від того, чи діють вони разом – через союзні органи, в порядку, передбаченому Конституцією Союзу, чи через свої республіканські органи. І в галузі зовнішньої і внутрішньої політики Союз РСР діє не замість, а разом з союзними республіками. Ця риса спільності здійснення зовнішньої політики Союзу зовні не проявляється у певних специфічних формах, але вона властива суті Радянського Союзу. Міжнародно-правова суб'єктність союзних республік у 1923–1944 роках перебувала у «прихованому (latent) стані». Зокрема, до Конституції СРСР від 5 грудня 1936 року (сталінської) на підставі закону від 1 лютого 1944 року було внесено п. 80 «б», в якому закріплювалося право кожної союзної республіки вступати в безпосередні зносини з іноземними державами, укладати з ними угоди та обмінюватися дипломатичними і консульськими представниками. Це було розвитком і конституційним закріпленням суверенних прав УРСР та інших союзних республік у галузі зовнішньої політики, відповідно до яких Україна у 1945 році стала однією з держав – співзасновниць ООН» [10, с. 312–313].

Слід також відмітити, що у постанові 2-ї сесії Всеросійського центрального виконавчого комітету Х скликання «Про ратифікацію Декларації та Договору про утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік» від 3 липня 1923 року Всеросійський центральний виконавчий комітет, заслухавши доповідь... про ратифікацію Договору Союзу Радянських Соціалістичних Республік, постановляє: Декларацію про утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік та Договір, прийняті на I з'їзді Рад Союзу РСР, ратифікувати та прийняти, що Декларація про утворення Союзу РСР та Договір повинні складати Основний закон (Конституцію) Союзу Радянських Соціалістичних Республік [1, с. 393]. У постанові VIII Всеукраїнського з'їзду Рад (17–20 січня 1924 р.) «Про ратифікацію Конституції СРСР і про союзне будівництво» зазначалося: «Схвалений Першим з'їздом Рад Союзу РСР договір про заснування Союзу Радянських Соціалістичних Республік та затверджену Другою сесією Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР Конституцію Союзу Радянських Соціалістичних Республік ратифікувати, доручивши підписати цю ратифікацію Президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету» [11, с. 140]. Отже, у руслі ідеї договірної оформлення Союзу РСР, застосовано міжнародно-правовий термін «ратифікація».

У главі другій «Про суверенні права союзних республік та про союзне громадянство» розділу другого «Договір про утворення СРСР» Конституції СРСР від 31 січня 1924 року зазначалося: Суверенітет союзних республік обмежений лише в межах, зазначених у цій Конституції, і лише з предметів, віднесених до компетенції Союзу. Поза цими межами кожна союзна республіка здійснює свою державну владу самостійно. Союз Радянських Соціалістичних Республік охороняє суверенні права союзних республік (ст. 3). За кожною з союзних республік зберігається право вільного виходу із Союзу (ст. 4). Союзні республіки відповідно до цієї Конституції вносять зміни до своїх конституцій (ст. 5). Територія союзних республік не може бути змінена без їх згоди, а також для зміни, обмеження або скасування статті 4 потрібна згода всіх республік, що входять до Союзу Радянських Соціалістичних Республік (ст. 6). Для громадян союзних республік встановлюється єдине союзне громадянство (ст. 7) [1, с. 425].

У травні 1925 року постановою IX Всеукраїнського з'їзду Рад затверджено зміни до Конституції УСРР, що законодавчо закріпили входження радянської України до складу Союзу РСР. У постанові зазначалося: «Ст. 6 Конституції викласти у такій редакції: Українська соціалістична радянська республіка входить до складу Союзу радянських соціалістичних республік як суверенна договірна держава і зберігає за собою право вільного виходу з Союзу. Суверенітет Української соціалістичної радянської республіки обмежений лише в межах, зазначених в Конституції Союзу радянських соціалістичних республік і лише в предметах, що їх віднесено до компетенції Союзу радянських соціалістичних республік; поза цими межами Українська соціалістична радянська республіка здійснює свою державну владу самостійно» [12, с. 519]. Аналогічні положення містилися у ст. 3 Конституції УСРР 1929 року [13, с. 513–514].

Висновки. Юридичною основою Союзу РСР був договір, укладений і ратифікований державами-союзниками, які зберігали свій суверенітет і статус суб'єкта міжнародного права. Договір про утворення СРСР було вміщено у розділі другому «Договір про утворення СРСР» першої союзної Конституції 1924 року. Відповідно до положень Договору УСРР увійшла до складу Союзу РСР як суверенна договірна держава і зберігала за собою право вільного виходу з Союзу. Утім, оскільки фактично вищим керуючим суб'єктом в ієрархічній структурі влади та розпорядником владних ресурсів і повноважень у СРСР було партійне керівництво – ЦК РКП(б) і ЦК КП(б)У, українське партійне керівництво на державному рівні делегувало низку важливих політичних і економічних повноважень союзним керуючим суб'єктам з питань оборони (створення об'єднаних збройних сил), фінансів, зовнішньої політики, митної справи, участі у міжнародних відносинах. Таке делегування не було формою остаточної їх передачі, оскільки делеговані повноваження, зокрема у міжнародних відносинах, могли бути повернуті або змінені. Формально (де-юре) суб'єктність суверенітету УСРР була закріплена у статтях 1, 5, 6, 7 та 22 Конституції УСРР 1919 року, у статтях 3–7 Конституції СРСР 1924 року, у статтях 6 Конституції УСРР у редакції 1925 року, у ст. 3 Конституції УСРР 1929 року.

З урахуванням позицій В. Чеховича і В. Корецького для визначення характеру конституційно-правової складової суверенітету УСРР варто звернутися до концепції державного суверенітету данських політологів Х. Хольма і Г. Соренсена, які розглядають суверенітет у трьох вимірах: як негативний, позитивний і операційний. Як уявляється, державний суверенітет УСРР у складі СРСР у 1924–1935 роках можна визначити як негативний – такий, що виявляється у його юридичній та формальній сторонах, які передбачають, що держава користується формальним визнанням з боку інших держав у рамках міжнародного права і водночас має певну частку здатності панувати на своїй території. Негативним суверенітет у цьому аспекті є тому, що відсутність формального визнання держави з боку інших держав означатиме відсутність самого факту наявності суверенітету у відповідного політико-правового утворення [14, р. 196].

Список використаних джерел

1. Образование СССР: сб. документов 1917–1924 гг. Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР в Москве, 1949. 472 с.
2. Из истории образования СССР: Документы и материалы о работе комиссии Оргбюро ЦК РКП (б) по подготовке вопроса «О взаимоотношениях РСФСР и независимых республик» к Пленуму Центрального Комитета партии (6 октября 1922 г.). *Известия ЦК КПСС*. 1989. № 9. С. 192–193.
3. Чехович В. А. Проблеми національно-державного будівництва України в роки непу. Харків: Ун-т внутр. справ, 1995. 56 с.
4. Письмо В. И. Ленина «К вопросу о национальностях или об «автономизации»» написано в связи с образованием СССР и посвящено проблеме взаимоотношений между народами Советской страны. 31.12.1922. *Ленин В. И. ПСС*, изд. 5-е, т. 45. Москва: Изд-во Политическая литература, 1970. С. 362; *Образование СССР: сб. документов 1917–1924 гг. ...* С. 297–299.
5. Бобровник С. В. Конфедерація. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. Т. 3: К–М. Київ: Укр. ецикл., 2001. С. 330; Сіленко А. О. Конфедерація. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-3233>
6. *Коммунист* (Харьков). 1922. 14 декабря (№ 287).
7. Васильев В. Ю. Взаємовідносини між Кремлем і більшовицьким керівництвом України. *Відносини держави, суспільства і особи під час створення радянського ладу в Україні (1917–1938 рр.)*: колективна монографія. Том 1. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. 750 с.
8. ЦДАВО України. Фонд 3, опис. 1, спр. 161, арк. 3–10; спр. 361, арк. 6–7.
9. Чехович В. Український проект союзного договору 1922 р. *Мала енциклопедія етносторонності державознавства*. Київ: Довіра: Генеза, 1996. 942 с.
10. Корецький В. М. Міжнародно-правова суб'єктність УРСР. *Избранные труды: Книга 3*. Київ: ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2015. 488 с.
11. СУ Украины. 1924 г. № 21, ст. 30. *Съезды Советов Союза ССР, союзных и автономных советских социалистических республик*: сб. док. Т. IV. Ч. 1. Москва: Госюриздат, 1962. 1210 с.
12. Про зміну Конституції Української Соціалістичної Радянської Республіки: Постанова ІХ Всеукраїнського з'їзду рад № 302 від 10 травня 1925 р. *Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України*. 30 липня 1925 р. Ч. 47. Ст. 302. С. 517–536.

13. Збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. 8 липня 1929 р. № 14. Ст. 100. С. 513–532.
14. Holm H.-H., Sorensen G. *Whose World Order? Uneven Globalization and the End of the Cold War*. Boulder: Westview Press, 1995. P. 196–202.

References

1. *Obrazovaniye SSSR: Sb. dokumentov 1917–1924 gg.* Moskva; Leningrad: Izd-vo AN SSSR v Moskve, 1949. 472 s.
2. *Iz istorii obrazovaniya SSSR: Dokumenty i materialy o rabote komissii Orgbyuro TSK RKP(b) po podgotovke voprosa «O vzaimootnosheniakh RSFSR i nezavisimyykh respublik» k Plenumu Tsentral'nogo Komiteta partii (6 oktyabrya 1922 g.)*. *Izvestiya TSK KPSS*. 1989. № 9. S. 192–193.
3. Chekhovych V. A. *Problemy natsional'no-derzhavnoho budivnytstva Ukrayiny v roky nepu*. Kharkiv: Un-t vnutr. Sprav, 1995. 56 s.
4. Pis'mo V. I. Lenina «K voprosu o natsional'nostyakh ili ob «avtonomizatsii»» napisano v svyazi s obrazovaniyem SSSR i posvyashcheno probleme vzaimootnosheniy mezhdru narodami Sovetskoy strany. 31. 12. 1922. *Lenin V. I. PSS*, izd. 5-ye, t. 45. Moskva: Izd-vo Politicheskaya literatura, 1970. S. 362; *Obrazovaniye SSSR. Sb. dokumentov 1917–1924 gg.* ... S. 297–299.
5. Dyv.: Bobrovnyk S. V. *Konfederatsiya. Yurydychna entsyklopediya: V 6 t. Tom 3. K–M*. Kyiv: Ukr. etsykl., 2001. S. 330; Silenko A. O. *Konfederatsiya. Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny* [Elektronnyy resurs]. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen' NAN Ukrayiny, 2014. Rezhym dostupu: <https://esu.com.ua/article-3233>
6. *Kommunist* (Khar'kov). 1922. 14 dekabrya (№ 287).
7. Vasylyev V. Yu. *Vzayemovidnosyny mizh Kremlem i bil'shovyt'skym kerivnytstvom Ukrayiny. Vidnosyny derzhavy, suspil'stva i osoby pid chas stvorennya radyans'koho ladu v Ukrayini (1917–1938 rr.)*: Kollectyvna monohrafiya. Tom 1. Kyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2013. 750 s.
8. TSDAVO Ukrayiny. Fond 3, opys. 1, spr. 161, ark. 3–10; spr. 361, ark. 6–7.
9. Chekhovych V. *Ukrayins'kyy proekt soyuznoho dohovoru 1922 r. Mala entsyklopediya etnoderzhavoznavstva*. Kyiv: Dovira: Heneza, 1996. 942 s.
10. Korets'kyy V. M. *Mizhnarodno-pravova sub'yektnist' URSR. Izbrannyye trudy: Kniga 3*. Kyiv: Izd-vo «Yurydychna dumka», 2015. 488 s.
11. *SU Ukrainy. 1924 g. № 21, st. 30. S'yezdy Sovetov Soyuzu SSR, soyuznykh i avtonomnykh sovetskikh sotsialisticheskikh respublik: Sb. dok. T. IV. CH. 1*. Moskva: Gosyurizdat, 1962. 1210 s.
12. *Pro zminu Konstytutsiyi Ukrayins'koyi Sotsialistichnoyi Radyans'koyi Respubliki: Postanova IKH Vseukrayins'koho z'yizdu rad № 302 vid 10 travnya 1925 r. Zbirnyk uzakonen' ta rozporiadzhen' Robitnyche-Selyans'koho Uryadu Ukrayiny. 30 lypnya 1925 r. CH. 47. St. 302. S. 517–536*.
13. *Zbirnyk zakoniv ta rozporiadzhen' robitnycho-selyans'koho uryadu Ukrayiny, 8 lypnya 1929 r., № 14, st.100. S. 513–532*.
14. Holm H.-H., Sorensen G. *Whose World Order? Uneven Globalization and the End of the Cold War*. Boulder: Westview Press, 1995. P. 196–202.

Музика І. В., Худояр Л. В. Конституційні засади державного суверенітету УСРР у 1922–1935 роках: формально-юридичний аспект

У статті здійснено спробу доведення, що формально (де-юре) суб'єктність суверенітету УСРР була закріплена у статтях 1, 5, 6, 7 та 22 Конституції УСРР 1919 року, у статтях 3–7 Конституції СРСР 1924 року, у статті 6 Конституції УСРР у редакції 1925 року, у ст. 3 Конституції УСРР 1929 року. Відповідно до положень Договору про утворення СРСР закріпленого в першій союзній Конституції 1924 року, УСРР увійшла до складу Союзу РСР як суверенна договірна держава і зберігала за собою право вільного виходу з Союзу. Юридична та формальна сторони державного суверенітету УСРР передбачали можливість держави користуватися формальним визнанням з боку інших держав як суб'єкта міжнародного права і водночас мати можливість здійснювати частину своїх суверенних прав на власній території.

Ключові слова: Україна, історія права, суверенітет, суверенні права держави, юридична конструкція суверенітету, Українська Соціалістична Радянська Республіка, конституційні засади державного суверенітету УСРР.

Muzyka I. V., Khudoiar L. V. Constitutional basic of state sovereignty of the USSR in 1922–1935: formal and legal aspect

In the proposed article, the author attempts to prove that the legal basis of the Union of the SSR was a treaty concluded and ratified by the allied states, which retained their sovereignty and status as a subject of international law. The Treaty on the Formation of the USSR was included in the second chapter «Treaty on the Formation of the USSR» of the first Union Constitution of 1924. In accordance with the provisions of the Treaty, the USSR entered the Union of the SSR as a sovereign contracting state and retained the right to freely leave the Union. Formally (*de jure*) subjectivity of the sovereignty of the USSR was enshrined in Art. 1, 5, 6, 7 and 22 of the Constitution of the USSR of 1919, in Art. 3 – 7 of the Constitution of the USSR of 1924, in Art. 6 of the Constitution of the USSR as amended in 1925, in Art. 3 of the Constitution of the USSR of 1929. According to the concept of state sovereignty of the Danish political scientists H. Holm and H. Sorensen, the state sovereignty of the USSR as part of the USSR in 1924–1935 can be defined as negative – the kind that manifests itself in its legal and formal aspects, which assume that the state formal recognized by other states within the framework of international law and at the same time has a certain share of the ability to rule on its territory. Sovereignty in this aspect is negative because the lack of formal recognition of the state by other states would mean the absence of the very fact of sovereignty in this political and legal entity.

Key words: Ukraine, history of law, sovereignty, sovereign rights of the state, legal construction of sovereignty, Ukrainian Socialist Soviet Republic, constitutional basic of state sovereignty of the USSR.

DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-271-278